

D. Nagy Márton

A békési romaébredés¹

Bevezetés

A cigányokkal kapcsolatosan megjelent publikációk számát tekintve az elmúlt harminchárom évben igen nagymértékű növekedés indult el. Ha voltak is megakadások ebben a növekvő tendenciában, akkor is elmondható, hogy az utóbbi évtizedekben megszorodtak a romákat vizsgáló szakirodalmi könyvek, tanulmányok - és ez nem csak hazánkra igaz (Dupcsik 2009: 243). Így szakdolgozatom megírásához gyakorlatilag óriási forrásbázisból válogathattam, ami önmagában a romák szokásrendszerét, történelmét, kultúráját illeti. A romák és a vallásosság, és ezen belül a megtérés viszonyát vizsgáló források azonban sokkal korlátozottabb számban állnak rendelkezésre. Habár az első olyan írás, amelyik a romák vallásosságáról tesz említést körülbelül kétszáznegyven évvel ezelőtt született², a témáról írt publikációk tekintetében, az 1990-es évekig nem történt szignifikáns számszerű növekedés. Ez főként azzal magyarázható, hogy a cigányok vallásossága és hiedelemvilága nem okozott olyan súlyos konfliktusokat a cigányság és környezete között, amely a kutatók figyelmét felkeltette volna (Tóth 2006: 127). Az ezt követő adatok is csak részleges képet mutatnak a cigányság vallásosságáról. A népszámlálások és egyéb összeírások során ugyan rákérdeztek a vallási hovatartozásra (alkalmanként külön a cigányok esetében is)³, de az összegyűjtött adatok a vallási életről, vallási attitűdről semmilyen információt nem hordoznak.

Az első, vallási dimenziót is bevonó kutatás az 1980-as évek elején Beregszászi János, Demszky Gábor, Horváth Zsuzsa, Matolay Magdolna, és Szabó Lívია, vezényletével történt, akik többek között Uszkán, a helyi romaébredésben megtért cigányokat is vizsgálták (Gyetzvai – Rajki 2014: 21). Az 1990-es évektől kezdve számos, a cigányok vallásosságát tárgyaló néprajzi és mikroszociológiai írás jelent meg (Karsai 1994, Náday 2000, Rostás-Farkas 2006), azonban eddig csak a Gyetzvai – Rajki szerzőpáros törekedett az említett összefüggés országos reprezentatív adatok segítségével történő bemutatására, így ez a mű mind szerkezetileg, mind tartalmilag, mind hivatkozások tekintetében tanulmányom alapjául szolgált. (Gyetzvai – Rajki 2014: 21–22)

Az írás a szerző Pázmány Péter Katolikus Egyetem társadalmi tanulmányok BA szakján, 2017-ben leadott, *A békési romaébredés elindulásának körülményei és hatása – interjúk tükrében* című szakdolgozatának az összefoglalása.

- 1 Az „ébredés” fogalmat a pünkösdi-karizmatikus mozgalmon belül, a viszonylag rövid idő lefolyása alatt történő tömeges megtérések kifejezésére használják
- 2 „Augustini ab Hortis Sámuel 1775-76-os cikksorozata, amely összefoglalja, amit akkoriban tudtak a cigányságról. [...] Egyik érdekessége az írásnak, hogy a cigányok vallása mellett külön foglalkozik a csoport lelki alkataival; nem pszichológiai értelemben, hanem vallási, etikai kérdésként.” (Gyetzvai – Rajki 2014: 19)
- 3 Például a Mária Terézia által elrendelt összeírásokban.

A cigányok megtérítését célul kitűző evangelizációs kísérletek az 1970-es évek elején kezdődtek. Az azóta eltelt több mint negyven év alatt a cigánymissziós tevékenységek rendkívül kiterjedté és szerteágazóvá váltak. Történetük bizonyos szinten nyomon követhető, de hiányoznak olyan háttér-információk, amelyek meggyőződés szerint fontosak a folyamat megismeréséhez. Az említett két vallási entitás, romák felé kilépő tagjainak történetét és így a missziós tevékenység elindulásának körülményeit bemutató források eltérő részletességűek. Míg a Magyarországi Szabadkeresztény Gyülekezet cigánymissziójának meghatározó alakja, Kopasz Jenő személye és a mozgalomhoz kötődő munkássága özvegye révén ismert (Kopasz Jenőné 2011), addig a Békési Pünkösdi Gyülekezet hasonló feladatkörben tevékenykedő tagjainak – D. Nagy Gábor és felesége Durkó Magdolna – munkásságáról ez nem mondható el. Az elmúlt évtizedekben több olyan tanulmány is megjelent, amely az uszakai cigányokkal foglalkozott, különös figyelmet szentelve a megtéréseknek (például Bressel – Lengyel – Simon – Török 2003, Péterfi – Szűcs 2004). Ezzel szemben a békési cigánymisszió történetéről igen keveset tudunk.

Ezért döntöttem úgy, hogy tanulmányomban a Békési Pünkösdi Gyülekezet néhány tagja által életre hívott misszió következményeként elindult romaébredés kezdeti körülményeit és hatását vizsgálom. A kutatás során készített nyolc interjúból négy élettörténeti, egy témaorientált mélyinterjú, és négy szakértői interjú. Nemcsak tartalmilag, de dolgozatomban szerkezeti felépítését tekintve is meghatározó volt a romaébredés egyetlen ma is élő elindítójával, Durkó Magdolnával készült témaorientált mélyinterjú. Szakértői interjút készítettem azokkal a személyekkel, akik a cigány-pasztorációban tevékeny résztvevőként voltak jelen, illetve azokkal, akik az események közeli megfigyelői, esetleg családtagok voltak. Végül élettörténeti interjút készítettem olyan egyekkel, akik a mozgalom hatására tértek meg, merítkeztek be és változott meg teljesen gyakorlati és attitűdbeli életvitelük.

Az ébredés körülményei és hatása

Különböző felekezetekhez köthető, vallásos háttérrel rendelkező személyek részéről történt ugyan kilépés⁴ a cigányok felé, sőt ezen megmozdulások hatásairól is rendelkezésre áll némi információ, azonban ezek izoláltak maradtak, nem tudták átlépni saját földrajzi határaikat. Ezeket a mobilizációs problémákat legsikeresebben az új vallási mozgalmak közé sorolt neoprotestáns csoportosulások tudták áthidalni, ezek között is talán leghamarabb a Magyarországi Szabadkeresztény Gyülekezet és az akkor még Evangéliumi Pünkösdi Közösség⁵ részeként működő Békési Pünkösdi Gyülekezet.

A békési misszió 1971-ben indult. Első képviselőinek nem csak a romák elképesztő szociális és szellemi körülményeivel, hanem saját gyülekezetük vezetőségével is szembe kellett nézniük. Emellett nem csak munkatársaik, hanem az Állami Egyházügyi Hivatal is folyamatosan inzultálta őket. Munkájukban azonban komoly eredményeket tudtak felmutatni, egyre több cigány tért meg és kezdett el gyülekezetbe járni. Az ellenszél lassan hátszélre fordult.

4 Tanulmányomban a „kilépés” szót többször is használom. A pünkösdi misszióban a periférián élő, vagy nehéz helyzetben lévő csoportok felé, főként az evangélium hirdetése céljából történő megmozdulást értenek alatta.

5 2011-től Magyar Pünkösdi Egyház.

A romák életében a megtérés csak az első állomást jelentette. A cél a bemelegítés volt. A békési romák megtérésének szakaszai viszonylag jól nyomon követhetők. Először is minden esetben szükség volt az evangélium hallására. Ez a megállapítás egyezik a magyarországi pümkösdiek (és több százmillió keresztyén) által képviselt megtérési sorrenddel, amelynek alapja a római levél 10. részének 17. verse: „...a hit hallásból van, a hallás pedig Krisztus beszéde által.” Az idézett igeverv alapján a következő pontnak a hitre jutásnak kellene lennie. Ezt azonban megelőzi egy belső isteni érintés, amelyet a pümkösdiek a Szent Szellem gyözködésének tudnak be a János evangéliuma 16. részének 8. verse alapján. Feltételezhetően ekkor indul el a konverziós folyamat⁶ az egyén életében. A folyamat során az ember büntudatot kezd érezni, Istentől elszakadt életmódja miatt. Bűnei alól csak a megtérés, a bűnök bocsánataért való esedezés tudja megszabadítani. F.M. nevű interjúalanyom megtérése egy nap alatt történt, habár ő maga eldöntötte, hogy sosem fog ilyen döntést hozni. Esetében a konverzió előzmény nélküli volt, hiszen korábban sosem hallotta az evangéliumot, sőt elzárkózott tőle, de megtérése napján végigment a konverzió teljes folyamatán. Az ő és mások példáját nézve megállapítható, hogy a megtérések nem a szavak érzelmi ráhatásából, vagy az igehirdető előadói készségéből fakadtak, hiszen egyrészt egy ilyen döntés óriási áldozattal járt az életreform mértékének tekintetében, másrészt pedig a négy élettörténeti interjú esetében két alany a hívő közösségtől többnyire függetlenül hozta meg döntését. Nyilvánvalóan ezen interjúk nem elegendőek nagyobb léptékű következtetések levonására, de megtérési modellek felvázolásához, vagy azok megtérésének hozzásegítéséhez igen.

A konverziós döntés megszületésének pontos okai esetünkben ismeretlenek. Nem vitatható, hogy a békési romák döntő többsége a cigánytelepen megtartott házicsoport-alkalmakon, vagy azok hatására tért meg, de hogy a döntés meghozatalának kialakulásában mekkora volt a csoport által felgerjesztett érzelmek szerepe, nem tudjuk. Az emocionális faktort ezen közösségek esetében azért érdemes figyelembe venni, mert több interjúalanyom állítása szerint, a romák viszonylag sűrűn képesek túlságosan érzelmi alapon dönteni, és ez vonatkozhat a megtérések természetére is.

A békési cigányok, megtérésük után nemcsak teológiai, hanem gyakorlati életvitellel kapcsolatos tanításban is rendszeresen részesültek. Megtérésük következményeképp gondolkodásmódjuk, és így a teljes személyiségük megváltozott. Új személyiségükre jellemző volt a társadalomban elfogadott értékek és normák betartása és képviselése, illetve a társadalomban a megtúrtság és az elfogadottság határán mozgó káros szenvedélyekkel, obszcén beszédmóddal való felhagyás. Családi, házastársi kapcsolataik normalizálódtak, stabilizálódtak. Makovei János feltételezése szerint – az anyakönyvi hivatal jelzése alapján – az általam vizsgált időszakban jelentősen nőhetett a roma házasságkötések száma. Lakáskörülményeik pozitív irányba történő változása nemcsak a 70-es évek elején indult telep-felzárkóztatási programnak, hanem a lakás rendben tartását kiemelt fontosságúként kezelő gyülekezeti szemléletmódnak is köszönhető. A lakóhely tisztántartására, illetve a személyes higiénia fontosságára inkább a cigánytelepen szolgáló férfiak feleségei hívták fel a figyelmet, és mutatták be a gyakorlatban.

6 William James szerint a megtérést két szakaszra lehet bontani: konverziós folyamatra és konverziós döntésre. (Mikonya 2014: 65) A „végső” döntés meghozatala legtöbbször nem egy pillanat műve, hanem egy belső folyamat eredménye.

A bemerítkezésnek szigorú feltételei voltak. Csak azok részesültek benne, akik élete teljesen tisztának bizonyult. A cigányok számára a bemerítkezés ára a teljes életmódváltás volt. Az általuk korábban képviselt normákat újak váltották fel. Életvitelüket a többségi társadaloméhoz kellett igazítaniuk. Így a bemerítkezés egy olyan célként írható le, amelyhez az integráció vezetett. Mivel a gyülekezet elvárásai több helyen összefonódtak társadalmi normákkal, sőt túl is lépték azokat, a cigányok körében párhuzamos integráció ment végbe. Bemerítésükkor már a társadalom elfogadott, többé nem deviáns személyei voltak. Klasszikus gondolkodásban: nem loptak, nem csaltak. Ugyanakkor a vallási közösség elvárásai nagyobbak voltak, mint a társadalom elvárásai: tiltották a csúnya beszédet, a dohányzást, ha valakiben megbocsátatlanság volt, el kellett engedni, stb. A cigányok, bemerítésükre gyakorlatilag túlteljesítették a normát. Persze a gyülekezet vezetése ugyanezt várta el a nem cigány egyénektől, de nekik nem kellett ilyen jelentős hátrányt leküzdeniük.

A bemerítkezés szigorú feltételeinek megváltozása az 1980-as évek elején-közepén kezdődött. A korábbi időszakhoz képest a legfontosabb és leglátványosabb eltérés az volt, hogy a megtért romák életének megfigyelése az általában másfél-két éves időtartamról néhány hónapra redukálódott. A paradigmaváltással párhuzamosan viszont szépen lassan jellemzővé vált a frissen bemerítettek nagyarányú elvándorlása, kilépése. A téma részletesebb feldolgozása túllépné vizsgálatom kereteit, annyi viszont bizonyosan megállapítható, hogy a létszámcsökkenés nem írható egyértelműen a „gyorsabb” bemerítés számlájára.

A gyülekezeti közösségben megtartó erő volt az „isteni tapasztalat” a cigányok számára. A pünkösdi irányzaton belül sokan kizártnak tartják a Szentlélek-kereszttség⁷ megtérés, vagy akár bemerítkezés előtti megtapasztalását, a romák azonban leginkább pont ekkor részesültek ebben az élményben.

A személyiségváltozáson átesett cigányok hatással voltak közvetlen és közvetett környezetükre. Élményeiket megosztották egymással, a megtérések híre futótűzként terjedt közöttük. Az újonnan felvett norma- és értékrendszert továbbörökítették utódiknak és képviselték ismerőseik között, így azok a személyek, akik sohasem jártak gyülekezetbe, megtanultak a többségi társadalom elvárásai szerint élni.

A kutatás főbb tapasztalatai

A mai napig foglalkoztat az a kérdés (vagy dilemma), hogy vajon mi tudja a szociális és kulturális hátrányban lévő romákat tömegesen és a lehető leghatékonyabban kirángatni helyzetükből, elősegítve számukra a többségi társadalom norma- és értékrendszerének elsajátítását: az oktatás, vagy a megtérés?

Hajlok arra, hogy gazdasági és szocio-kulturális szempontból mindkettő bírhat ugyanolyan hatásfokkal. De nem mindegy, milyen áron. Az oktatási- és szociális ellátórendszer teljes reformjára lenne szükség ahhoz, hogy ezekből a többnyire hátrányos helyzetű fiatalokból a társadalomban elfogadott és a munkaerőpiacon sikeres felnőttek

7 Lásd ApCsel. 2-21. A karizmatikus közösségek markáns jegye a Szentlélek, bibliai pünkösdhöz hasonló eljövételében, és az azt kísérő jelenségekben való hit: „Mindnyájan megteltek Szentlélekkel, és különféle nyelveken kezdtek beszélni, úgy, ahogyan a Lélek adta nekik, hogy szóljanak.” (ApCsel 2,4)

legyenek. A megtérés hatására azonban az egyén motivációi transzcendentálódnak. Nem pusztán világi normák és értékek alapján cselekszenek, hanem azért teszik ezt, mert Isten elvárja tőlük. Az integrációs, – vagy ha úgy tetszik, szocializációs – folyamat egy elfogadott uralmi hierarchiából ered, amelyben önszántukból rendelik alá magukat egy „abszolút igazságnak”: nem igazán számít, mit mondanak az emberek, lényeg az Isten akaratának teljesítése. Ha mégis számít, akkor csak a felsőbb hatalom miatt. Így a horizontális észlelés vertikálissá válik.

Megállapítható, hogy a megtérés által megélt változások többnyire intergenerációs hatásúak. Az utódok gondolkodásában még akkor is megnyilvánulnak bizonyos kognitív többlettartalmak, ha a szülő hosszú távon nem tartott ki döntése mellett. Ezt lehet tapasztalni Békés városában is, ahol nagyon sok korábban már megtért, de később a vallástól elszakadt roma személy gyermekein látszódik és érződik a konverziós döntés hatása. Ennek főként azért van fontos szerepe a fentebb említett két szféra összehasonlításában, mert a megtérés esetén a szocializáló szülőről beszélünk, míg az oktatás a már mélyen rögzült háttérből érkező gyermeket érinti, akit az iskola után várnak az otthoni problémák.

Megválaszolva a fejezetrész legelején feltett kérdést: véleményem szerint jelenleg a megtérés az egyetlen olyan „megoldás”, amely tömegek lélektanát, motivációs tényezőit, így érték- és normarendszerét képes a lehető legrövidebb idő leforgása alatt és a lehető leggazdaságosabb módon megváltoztatni. Olvasatomban tehát, az egyházak szerepe jelentősen felértékelődik az oktatáspolitikával szemben.

Felhasznált irodalom

- DUPCSIK, CSABA (2009): *A magyarországi cigányság története. Történelem a cigánykutatások tükrében, 1890-2008.* Budapest: Osiris.
- TÓTH, PÉTER (2006): *A magyarországi cigányság története a feudalizmus korában.* [Budapest]: Bölcsész Konzorcium.
- GYETVAI, GELLÉRT – RAJKI, ZOLTÁN (2014): *Cigánymissziós mozgalmak hatása Magyarországon.* Békés: Cigány Módszertani és Kutató Központ.